

Pràcticum VI

Codi: 103678
Crèdits: 21

Titulació	Típus	Curs	Semestre
2500891 Infermeria	OB	4	0

Professor de contacte

Nom: Miguel Jiménez Pera
Correu electrònic: Miguel.Jimenez@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)
Grup íntegre en anglès: No
Grup íntegre en català: Sí
Grup íntegre en espanyol: No

Equip docent

Maria Cònsul Giribet
Juan del Oso
Genís Amill Vallvé
Judit Ribas Olmo
Puri Escobar
Fernando Cobano Escobar
Agustí Durán Parra

Prerequisits

Podran realitzar el pràcticum VI, els estudiants que abans de l'inici de l'assignatura:

- Hagin assistit a les classes de prevenció de riscos i han superat la prova d'avaluació sobre la prevenció de riscos (consultar calendari).
- Hagin assistit a les classes de pràctiques de laboratori de segon i tercer curs. (Consultar calendari)
- Hagin assistit a les visites planificades per la valoració i actualització del carnet vacunal i el cribratge tuberculínic, realitzades pel servei de Medicina Preventiva i Epidemiologia de l'hospital Vall d'Hebron, abans de cursar la primera assignatura pràcticum. (Consultar calendari)
- Tinguin la targeta d'identificació personal que lliura el servei de Gestió Acadèmica de la Unitat Docent Vall d'Hebron, Mòdul Nord.
- Lliurar una còpia signada al professor associat del document "Normes de confidencialitat". Que trobareu a la següent direcció: www.uab.cat/medicina dins de l'apartat Graus: Infermeria; Pràcticum

Per coherència en el progrés d'adquisició del nivell competencial, que s'adquireix de manera gradual, es MOLT RECOMANABLE que l'estudiant hagi superat les assignatures dels Pràcticums I, II, III, IV i V

Important: No és possible realitzar dos pràcticums que coincideixin en el temps

L'estudiant adquirirà el compromís de preservar la confidencialitat i secret professional de les dades que pugui tenir accés per raó dels aprenentatges als serveis assistencials. També en mantenir una actitud d'ètica professional en totes les seves accions. En aquest sentit l'estudiant que es matricula d'aquesta assignatura es

compromet a aplicar la "**Normativa del Pràcticum en Infermeria**" i "**Recomanacions de conducta dels estudiants de la Facultat de Medicina**". Els documents estan disponibles a través de la pàgina web de la facultat de medicina www.uab.cat/medicina dins de l'apartat Graus: Infermeria; Pràcticum

* Implementació del "Protocolo mediante el que se determinan pautas básicas destinadas a asegurar y proteger el derecho a la intimidad del paciente por los alumnos y residentes en Ciencias de la Salud" (Documento BOE-A-2017-1200):

- Les direccions dels centres hospitalaris en els que els estudiants fan pràctiques clíniques ens faran arribar les instruccions per tal que se signi el document de confidencialitat i, si escau, la targeta identificativa.
- Els estudiants hauran de seguir la normativa que es penjarà al campus virtual de les assignatures.
- El no compliment d'aquesta normativa suposarà no poder realitzar les pràctiques i per tant el suspens d'aquesta.

Objectius

Objectius i contextualització

El pràcticum VI està programat en l'últim any dels estudis i es pot considerar una pràctica de síntesi que ha de permetre l'estudiant demostrar l'adquisició de les competències infermeres necessàries per a l'exercici professional que engloba el saber, el saber ser, el saber fer i el saber estar.

Les assignatures de pràcticum es duen a terme en el context dels centres assistencials, cosa que fa que el procés d'aprenentatge sigui molt significatiu i permeti desenvolupar en l'estudiant un pensament crític-reflexiu, alhora que, el fa protagonista i constructor del seu procés i progrés d'aprenentatge.

Objectiu general

Partint de la base que les competències s'adquireixen de manera gradual, l'estudiant en finalitzar aquest pràcticum ha d'haver assolit les competències que se li exigeixen a una infermera principiant. Per aquest concepte ens és encara vàlid el que Patricia Benner va definir en el seu estudi "From Novice to expert: power and excellence in nursing practice" realitzat en 1984, on considera que la infermera principiant és la que no té experiència i per tant adopta conductes dirigides per normes i directrius, i necessita d'ajuda per establir un ordre de prioritats. En aquesta categoria hi inclou estudiants i professionals que acaben d'incorporar-se a la pràctica professional.

Objectius específics

- Permetre l'estudiant aprofundir en les cures iniciades al Pràcticum III i en aquelles que la infermera presta dins de l'àmbit hospitalari i iniciar-se en aquelles cures que es donen en serveis assistencials de més complexitat.
- Treballar el procés d'atenció d'infermeria (PAI) com a metodologia científica de resolució de problemes, amb el model conceptual de Virginia Henderson.
- Desenvolupar les dues dimensions del rol professional, el rol de col·laboració i el rol autònom, conscienciant-se de la importància d'aquest últim.
- Prestar una atenció sanitària adient a les necessitats de salut, garantint unes cures infermeres de qualitat, dirigida a la persona i la família, amb una visió integral que contempli les vessants biològica, psicològica i social de l'individu.
- Desenvolupar habilitats comunicatives amb la persona atesa, la seva família i l'equip de treball.

Competències

- Basar les intervencions infermeres en l'evidència científica i en els mitjans disponibles.
- Col·laborar i integrar-se en grups i equips de treball.
- "Demostrar que es comprenen, sense prejudicis, les persones: considerar-ne els aspectes físics, psicològics i socials, com a individus autònoms i independents; assegurar que es respectin les seves opinions, creences i valors, i garantir el dret a la intimitat, a través de la confidencialitat i el secret professional."

- Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua
- Dissenyar sistemes de cures dirigits a persones, famílies o grups, avaluar-ne l'impacte i establir-hi les modificacions oportunes.
- Establir una comunicació eficaç amb pacients, família, grups socials i companys, i fomentar l'educació per a la salut.
- Expressar-se de manera fluida, coherent i adequada a les normes establertes, tant oralment com per escrit.
- Fer les cures infermeres basant-se en l'atenció integral de salut, que suposa la cooperació multiprofessional, la integració dels processos i la continuïtat assistencial.
- Fomentar estils de vida saludables, l'autocura, donant suport al manteniment de conductes preventives i terapèutiques.
- Identificar, analitzar i prendre l'opció resolutiva més adequada per donar resposta als problemes de l'àmbit professional, de manera eficient i eficaç.
- Identificar, analitzar i resoldre problemes ètics en situacions complexes.
- Oferir una atenció sanitària tècnica i professional adequada a les necessitats de salut de les persones ateses, d'acord amb l'estat de desenvolupament dels coneixements científics de cada moment i amb els nivells de qualitat i seguretat que s'estableixen a les normes legals i deontològiques aplicables.
- Planificar i dur a terme cures infermeres dirigides a persones, famílies o a grups, orientades als resultats en salut, i avaluar-ne l'impacte a través de guies de pràctica clínica i assistencial que descriuen els processos pels quals es diagnostica, tracta o cuida un problema de salut.
- Plantejar solucions als problemes de salut i malaltia de les persones, les famílies i la comunitat aplicant la relació terapèutica seguint el mètode científic del procés infermer.
- Promoure i respectar el dret de participació, informació, autonomia i el consentiment informat, en la presa de decisions de les persones ateses, d'acord amb la manera com viuen el seu procés de salut-malaltia.
- Protegir la salut i el benestar de les persones o grups atesos garantint la seva seguretat.
- Reconèixer i afrontar els canvis amb facilitat.
- Respectar el medi ambient i fomentar el desenvolupament sostenible.
- Respectar la diversitat i la pluralitat d'idees, persones i situacions.
- Treballar amb l'equip de professionals com unitat bàsica en la qual s'estructuren de manera unidisciplinària o multidisciplinària i interdisciplinària els professionals i la resta de personal de les organitzacions assistencials.
- Utilitzar la metodologia científica en les pròpies intervencions.

Resultats d'aprenentatge

1. Adoptar el judici clínic i proposar les solucions més adequades als problemes de salut plantejats.
2. Aplicar a la pràctica assistencial els coneixements i destreses adquirits.
3. Aplicar cures infermeres seguint els protocols i els plans de salut dissenyats tant per a les persones com per a la comunitat, i avaluar-ne els resultats.
4. Aplicar cures tècniques utilitzant els instruments adequats a la situació de la persona atesa tenint present les normes establertes i l'evidència més clara de què es disposa.
5. Aplicar el mètode científic a la pràctica clínica.
6. Aplicar el procés infermer per proporcionar i garantir el benestar, la qualitat i la seguretat de les persones cuidades.
7. Aplicar la relació d'ajuda i el mètode científic infermer a la solució dels problemes de salut/malaltia de les persones, famílies i/o de la comunitat.
8. Aplicar les normes de seguretat relacionades amb l'aplicació de les radiacions.
9. Aplicar normes de seguretat en les actuacions professionals.
10. Aplicar una relació respectuosa amb l'usuari/família/equip de salut, sense emetre judicis de valor.
11. Argumentar les intervencions infermeres amb evidència científica i tenint en compte els mitjans disponibles en cada situació.
12. Avaluar periòdicament les situacions de salut i les intervencions d'infermeria prestades.
13. Col·laborar i integrar-se en grups i equips de treball.
14. Comunicar-se adaptant el llenguatge a cada interlocutor.
15. Demostrar habilitat en l'execució de procediments i tècniques d'infermeria.

16. Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.
17. Educar, facilitar i donar suport a la salut i el benestar dels membres de la comunitat afectats per problemes de salut, risc, patiment, malaltia, incapacitat o mort.
18. Elaborar els plans d'atenció infermera tenint en compte el consens i les recomanacions de l'equip d'atenció.
19. Establir una relació empàtica i respectuosa amb el pacient i la família, d'acord amb la situació de la persona, el problema de salut que té i l'etapa de desenvolupament.
20. Expressar-se de manera fluida, coherent i adequada a les normes establertes, tant oralment com per escrit.
21. Fer les cures infermeres pautades, per consens, amb la resta d'equips implicats.
22. Fer plans de cures infermeres per intervenir de manera adequada i avaluar l'impacte de la pròpia intervenció.
23. Fomentar la participació de la persona atesa en la planificació de les cures.
24. Identificar, analitzar i prendre l'opció resolutiva més adequada per donar resposta als problemes de l'àmbit professional, de manera eficient i eficaç.
25. Identificar, analitzar i resoldre problemes ètics en situacions complexes.
26. Identificar els referents ètics de la professió infermera.
27. Identificar situacions en les quals es posa en risc la confidencialitat de la informació del pacient.
28. Integrar-se en equips de treball multidisciplinari i interdisciplinari i compartir objectius comuns.
29. Planificar activitats específiques per fomentar i mantenir la salut i prevenir la malaltia.
30. Planificar les activitats que cal desenvolupar per proporcionar una cura integral infermera a un individu, una família o una comunitat.
31. Planificar les cures considerant les opinions, les creences i els valors de les persones a qui van dirigides.
32. Promoure la participació de persones, famílies i grups en el procés de salut i malaltia.
33. Reconèixer i afrontar els canvis amb facilitat.
34. Relacionar els coneixements adquirits amb les intervencions que es duen a terme.
35. Respectar els principis de dret a la intimitat, confidencialitat i secret professional en totes les cures dutes a terme.
36. Respectar la diversitat i la pluralitat d'idees, persones i situacions.
37. Respectar l'entorn medi ambiental i fomentar el desenvolupament sostenible.
38. Revisar i avaluar periòdicament les situacions de salut i les intervencions d'infermeria dutes a terme.
39. Seleccionar les activitats de prevenció, control i seguiment en persones en totes les etapes vitals.
40. Seleccionar les estratègies adequades que permetin una comunicació efectiva amb pacients, famílies i grups socials.
41. Treballar en col·laboració i de manera responsable per aconseguir els objectius prèviament planificats i garantir la continuïtat assistencial.
42. Utilitzar el procés d'atenció d'infermeria en les cures d'infermeria amb ajuda de les guies de la pràctica clínica i assistencial.
43. Utilitzar els coneixements científics de cada moment aplicant nivells de qualitat i seguretat.
44. Utilitzar estratègies i habilitats que permetin la comunicació efectiva amb pacients, famílies i grups socials.
45. Utilitzar la relació terapèutica en la solució dels problemes de salut de la persona i/o família.
46. Utilitzar l'evidència científica en la pràctica assistencial.
47. Utilitzar mesures de protecció i de seguretat per garantir el benestar de l'individu, famílies i comunitats.
48. Valorar de manera integral les situacions de salut utilitzant eines com ara l'exploració física, les proves complementàries i l'entrevista d'infermeria.
49. Valorar el risc i protegir la salut de les persones garantint la seva seguretat.
50. Valorar i tractar les persones d'una manera holística, tolerant i sense emetre judicis de valor.
51. Valorar l'estat de la salut de l'individu, la família i la comunitat, i identificar els problemes i els factors interns i externs que n'afecten la salut.

Continguts

Els continguts del pràcticum VI són els coneixements, els valors, les actituds i les habilitats que són necessàries posar en joc per assolir la competència d'una infermera principiant. L'Institut Català de la Salut

-on l'estudiant realitza el Pràcticum VI- defineix les competències en el projecte COM-VA[®] realitzat per la direcció d'Infermeria. Aquestes són:

TENIR CURA

- Establir una relació terapèutica i ser-hi present.
- Adequar les actuacions als principis bioètics.
- Preservar la dignitat, la confidencialitat i la intimitat, malgrat les limitacions estructurals i organitzatives.
- Suplir, ajudar o supervisar el malalt en la realització d'activitats que contribueixen a mantenir o millorar el seu estat de salut (o a una mort digna).
- Proporcionar informació i suport emocional.

VALORAR, DIAGNOSTICAR I ABORDAR SITUACIONS CANVIANTS

- Identificar l'estat basal del malalt i planificar les cures adients.
- Identificar canvis significatius en l'estat del malalt i actuar en conseqüència.
- Identificar precoçment senyals d'alarma: previsió de complicacions abans que es confirmin clarament les manifestacions.
- Identificar i executar correctament, i a temps, actuacions en casos d'extrema urgència amb risc per a la vida del malalt o en el cas d'una crisi o complicació greu sobtada, fins a l'arribada del metge o metgessa.
- Preparar amb antelació i abordar de forma ordenada i eficient el desenvolupament de situacions greus o d'alta intensitat de cures gairebé simultànies o en cadena en diferents malalts.

AJUDA EL PACIENT A COMPLIR AMB EL TRACTAMENT I FER-LO PARTÍCIPI

- Realitzar de forma adequada procediments bàsics.
- Realitzar de forma adequada procediments complexos.
- Realitzar de forma adequada procediments d'alta complexitat.
- Administrar de manera correcta i segura els medicaments.
- Realitzar correctament les cures associades a l'administració de medicaments.

CONTRIBUÏR A GARANTIR LA SEGURETAT I EL PROCÉS ASSISTENCIAL

- Prevenir lesions i/o abordar adequadament les respostes emocionals que posen en perill la seguretat del pacient o d'altres al seu voltant.
- Utilitzar la documentació necessària i complir adequadament els registres d'infermeria.
- Modificar els plans de cures i/o els plans terapèutics segons l'estat del pacient i actuar en conseqüència.
- Comunicar-se amb el metge per suggerir, obtenir i/o pactar modificacions del pla terapèutic més adients a l'estat del pacient.
- Organitzar, planificar i coordinar les necessitats d'atenció de múltiples pacients simultàniament i/o comunicar-se amb els serveis de suport per adequar les intervencions clíniques a l'estat del pacient.

FACILITAR EL PROCÉS D'ADAPTACIÓ/AFRONTAMENT

- Valorar l'estat i els recursos del malalt per afrontar el procés.
- Facilitar una interpretació adequada del seu estat i proporcionar pautes explicatives que afavoreixin recuperar la sensació de control de la situació.
- Influir en l'aptitud del malalt per recuperar-se i respondre a les teràpies. Ensenyar el pacient a realitzar les activitats terapèutiques descrites que pugui dur a terme ell mateix.
- Valorar l'estat i els recursos de la família/cuidador per afrontar el procés i potenciar-lo si cal.
- Influir en l'aptitud i actitud de la família/cuidador per afrontar el procés. Ensenyar a la família/cuidador a realitzar les activitats terapèutiques prescrites que pugui dur a terme.

TREBALLAR EN EQUIP I ADAPTAR-SE A UN ENTORN CANVIANT

- Integrar-se en l'equip de treball.
- Crear cohesió i facilitar el treball en equip dins l'equip d'infermeria.
- Crear cohesió i facilitar el treball en equip, amb diferents professionals de múltiples disciplines.

- Delegar tasques al personal auxiliar o de suport partint de: les normes assistencials, el pacte en el servei i la valoració de la capacitat per a la realització d'aquestes tasques.
- Participar en el procés d'aprenentatge propi, dels nous membres de l'equip i dels alumnes d'infermeria.
- Expressar-se clarament amb un llenguatge adequat a l'interlocutor.

Metodologia

Pràctiques Clíniques:

Les pràctiques clíniques donen l'oportunitat a l'estudiant de desenvolupar coneixements, habilitats, actituds i valors en un àmbit professional real i complex, acompanyat sempre d'un professional infermer/a (Professor associat clínic docent).

Consten d'una estada aproximada de **14 setmanes en un servei d'hospitalització** adient a les necessitats de formació i durant les quals cada estudiant tindrà assignat una infermera de la unitat on realitza les pràctiques que vetlla i guia el seu procés d'aprenentatge de forma individualitzada i continuada.

Podreu consultar els torns i horaris en el calendari publicat a la web. **Aquests horaris poden ser modificats en funció de les necessitats dels serveis.**

Seminaris de casos clínics (SCC): Sessions clíniques

L'objectiu de fomentar la pràctica reflexiva de les situacions sorgides en la complexitat del context assistencial i l'aprenentatge que es deriva de dita reflexió.

També, treballar la metodologia infermera com a eina bàsica d'anàlisi i resolució de problemes.

Els seminaris es realitzaran en petits grups d'estudiants amb la supervisió d'un professor associat i es treballarà la metodologia infermera com a eina bàsica d'anàlisi i resolució de problemes. **Els seminaris tindran una duració de 3h** i es realitzaran els dies programats dins del període de la pràctica clínica. (consultar calendari)

IMPORTANT: Aquests horaris poden ser modificats en funció del professor.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
SEMINARIS DE CASOS CLÍNICS (SCC): SESSIONS CLÍNiques	16	0,64	13, 15, 22, 30, 34, 39
Tipus: Supervisades			
PRÀCTICUM AMB DIRECTRIUS (PRCUM)	509	20,36	13, 15, 22, 30, 32, 34, 39, 51

Avaluació

Criteris d'avaluació

La qualificació final de l'assignatura correspon al sumatori de la nota de les pràctiques clíniques (PRCUM) i l'obtinguda als seminaris de casos amb la següent ponderació:

- El 60% de la nota correspon a les pràctiques clíniques.
- El 40% de la nota correspon als seminaris de casos clínics.

Per aprovar l'assignatura cal tenir aprovat cadascun dels grups competencials de les pràctiques clíniques i els seminaris amb una **nota mínima de 5**.

És obligatori realitzar tot el període de pràctica clínica programat al calendari docent, independentment de l'horari en el qual es facin les pràctiques.

Es considera una falta justificada les que donen en les següents situacions:

- Defuncions de familiars de primer i segon grau de consanguinitat
- Visita mèdica programada
- Malalties agudes
- Examen de carnet de conduir
- Exàmens oficials universitaris
- Proves oficials d'idiomes

En tots els casos és obligatori el justificant corresponent. S'ha de recuperar les hores.

Per cada falta **no justificada** es restarà de la nota final (de 0 a 10) **0,5 punts** i s'haurà de recuperar les hores.

Pràctiques Clíniques (PRCUM):

Avaluació continuada i formativa al llarg del període. Aproximadament a la meitat, la professora responsable, juntament amb la infermera, farà un resum de la informació obtinguda fins al moment i la comentarà amb l'estudiant. En aquesta avaluació, de caràcter formatiu, es treballarà el nivell d'assoliment dels objectius proposats, els punts forts a destacar i els punts febles a millorar amb les recomanacions pertinents. De la mateixa manera, l'estudiant farà la seva autoavaluació i la comentarà amb la professora.

Avaluació finalista. En finalitzar el període de pràctiques clíniques, la infermera complimentarà un informe final sobre les competències assolides per l'estudiant. De la mateixa manera, en finalitzar el període l'estudiant farà la seva autoavaluació i la comentarà amb la infermera i la professora.

* L'assistència és obligatòria en la totalitat de les hores programades i en el torn i horari assignat.

Aquelles faltes d'assistència justificades i les no justificades, s'hauran de recuperar dins del període de pràctiques clíniques programades prèvia autorització del professor responsable i del servei de pràctiques.

Seminaris de casos clínics (SCC): Sessions clíniques

Avaluació continuada i formativa al llarg de les sessions. S'avaluarà l'elaboració, presentació i discussió d'aquelles activitats setmanals requerides que sorgeixen dins del context de la pràctica clínica. Es valorarà la fonamentació dels treballs, les evidències que sustenten les aportacions, la bibliografia utilitzada i l'expressió fluida, coherent i adient ja sigui de forma oral com escrita. També es tindrà en compte la capacitat de treball en grup, el respecte a la pluralitat d'idees, persones i situacions.

La **realització de treballs o casos és obligatòria**. La no presentació d'algun d'ells dins del període establert pel professor repercuteix negativament en l'avaluació.

Avaluació finalista: Durant l'última setmana, l'estudiant adjuntarà a l'apartat de "Lliuraments" de l'espai de l'assignatura en el Campus virtual les activitats corresponents als seminaris de casos clínics (PAI i pràctica reflexiva). El lliurament d'aquests treballs és obligatori. S'hauran de redactar seguint les normes establertes per la presentació de treballs. El lliurament d'aquests treballs és obligatori. S'hauran de redactar seguint les normes establertes per la presentació de treballs.

* Es considerarà no entregat, i per tant no avaluable, aquells documents que no compleixi els criteris establerts pel professor responsable de l'assignatura.

* L'assistència a les sessions de discussió de casos clínics és obligatòria. Es considerarà NO aprovat aquest apartat si l'estudiant no assisteix a més d'una sessió.

Obtenció de la qualificació final:

La manca de responsabilitat de l'estudiant té un impacte en la nota final de l'assignatura. Les sancions que s'apliquen es descriuen al document "Normativa del Pràcticum en Infermeria" que l'estudiant pot trobar en el següent enllaç: www.uab.cat/medicina dins de l'apartat Graus: Infermeria; Pràcticum

Segons l'acord 4.4 del Consell de Govern 17/11/2010 de la normativa d'avaluació, les qualificacions seran:

Suspens: <5

Aprovat: de 5 a 6,9

Notable: de 7 a 8,9

Excel·lent: >9

Matrícula d'honor: >9

Segons la normativa sobre règim de permanència als estudis oficials de grau i de màster de la Universitat Autònoma de Barcelona, es consignarà un "No avaluable" a aquells estudiants que no han pogut aportar prou evidències d'avaluació.

* Es considerarà criteri per assignar "No Avaluable":

No assoliment de les hores establertes en aquest guia.

La no presentació dels treballs dins dels terminis establerts pel professorat.

Casos Particulars

La valoració de situacions especials i particulars serà valorada per una comissió avaluadora configurada a tal efecte.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Avaluació durant les pràctiques al centre assistencial	60%	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51
Registres narratius	40%	0	0	11, 13, 16, 18, 20, 22, 30, 31, 32, 33, 34, 38, 39, 48, 51

Bibliografia

1. Bulechek G. Butcher H, McCloskey J. Clasificación de intervencions de infermeria (NIC): 6ª ed. Barcelona: Elsevier, 2013.
2. Alfaro-LeFevre, R. Pensamiento Crítico y Juicio Clínico en enfermería: Un enfoque práctico para el pensamiento centrado en los resultados. Barcelona: Elsevier, 2009.
3. Institut Català de la Salut. Guies de pràctica clínica. Barcelona: ICS <http://www.gencat.cat/ics/professionals/guies/hipertensio/hipertensio.htm>
4. Institut Català de la Salut. Manual de procediments d'infermeria. Barcelona: ICS http://www.gencat.cat/ics/professionals/pdf/manual_infermeria_2010.pdf
5. Luis MT. Los diagnósticos enfermeros: revisión crítica y guía práctica. 9a ed. Barcelona:Elsevier-Masson; 2013.

6. Marriner A, Alligod MR. Modelos y teorías en enfermería. 6a edición Madrid: Elsevier; 2007.
7. Moorhead S, Johnson M, Maas ML, Swanson E. Clasificación de la Resultados de Enfermería (NOC), 4a edición. Madrid: Elsevier; 2009.
8. Nanda Internacional. Diagnósticos enfermeros. Definiciones y clasificación 2012-2014. Madrid:Elsevier; 2012.
9. Smith, SF; Duell, DJ; Martin, BC. Pearson. Técnicas clínicas de enfermería clínica. De las técnicas básicas a las avanzadas. 2 vol. Educación S.A, 2000.

RECURSOS INTERNET:

- <http://seguretatdelspacients.gencat.cat/es/>
- http://canalsalut.gencat.cat/ca/home_professionals/recursos/guies_de_practica_clinica/directori/
- <https://www.fisterra.com/guias-clinicas/especialidad/>